

حرکت به سوی درهای گشوده شده تجربه مذهبی و ایجاد پلهایی میان دیگر مذاهب؛ باعث برانگیختگی و شاید هم سوق یافتن من به سوی خلق نمایشی در سال ۲۰۰۵ شد که به بررسی سه سوره از قرآن کریم می‌پردازد. آن را «رویکردی به قرآن» نامیدیم. هدف من؛ همسو با دانشجوینام، جلب توجه تماشاچیان به قرآن و پدید آوردن تجربه‌ای از این کتاب مقدس بود. اما در سانتا کروز کالیفرنیا؛ می‌دانستم که تماشاچیان حتماً آگاهی بسیار اندکی نسبت به موضوع دارند.

برای خلق متن؛ تحقیقاتم مرا به سوی آثار مایکل سلز^۱ کشانید. مطالعات او در زبان و نحوه گفتار سنت‌های قرآنی؛ طرح‌های بسیاری را عرضه می‌دارد، به ویژه بررسی او در مورد واژه روح^۲ الهام‌بخش کارم شد.

ممکن است اتفاقی نباشد که «روح» یکی از واژگان مکرر در زبان عربی، می‌تواند هم مؤنث باشد و هم مذکر. در قرآن کریم این کلمه حداقل دو نقش دارد؛ برجسته کردن و برقراری ارتباط میان تضادها؛ مثل زندگی نیوی و اخروی؛ نر و ماده؛ روز و شب. این تضادها نشانه‌هایی هستند که به مفهوم عمیق‌تری اشاره می‌کنند. یگانگی خداوند که برتر از آنهاست.

با پیروی از مایکل سلز؛ برنامه‌تئاتر ما گشودن حدود عقلی روح بود. یکی از راه‌های مواجهه با روح؛ عمل وحی است. همان ماهیتی که در جهان جاودانی و متعالی است. سرانجام اینکه چگونه وحی می‌تواند ابلاغ شود. هم سلز و هم برنامه ما؛ از آن حکایت می‌کرد که این روح است که با آوردن وحی به نوع انسان نازل می‌شود. تفسیرهای سوره ۹۷، (قدر)، می‌نماید که روح به صورت فردی و جنسیتی در مقام جبرئیل ظاهر می‌شود. تفسیرهای دیگر بیانگر آن است که در همان سوره روح فاقد حیات و خود همان قرآن است. در مسیحیت؛ در سرود موفقیت؛ فرشته‌ای به حضرت مریم بارداری وی و تولد حضرت مسیح را اعلام می‌کند. بنابر سنت؛ در تابلو نقاشی‌های موجود از آن گروگ^۳ تا داونچی^۴؛ این فرشته به صورت مذکر به تصویر درآمده است.

آنچه نمایش ما - همچنان که سلز نیز بیان می‌دارد - بازمی‌گوید و در قرآن کریم و مسیحیت نیز عنوان شده؛ این

است: هنگامی که خداوند؛ توسط وحی با جهان ما ارتباط برقرار می‌سازد؛ این روح است که فرا خوانده می‌شود.

اما چگونه روح را بر صحنه می‌توان به تصویر کشید؟ چگونه یک کارگردان تئاتر که از قضا فمینیست و کاتولیک نیز هست؛ روح را در قرآن مجسم می‌کند؟

در بروشورهایی که من فراهم آورده‌ام؛ شما ترجمه سلز از سوره ۹۷ یعنی «قدر» را خواهید خواند. تجربه همه جانبه وحی به حضرت محمد (ص) (PBUH) سرآغاز اشتیاق من بود. شش سال پیش در دفتر کارم نشسته و غرق شنیدن صفحه‌ای از تلاوت قرآن بودم. در یک آن؛ دفتر کارم به کلی تغییر یافت و از صدایی سودایی و نافذ (حاج ماریا اولفا)^۵ سرشار شد. من حیران نشسته بودم. چنین به نظر می‌رسید که کسی پس گرفتن را گرفته و به من فرمان داده و می‌دهد: «گوش فرا بده». پیش از آن هرگز شنیده بودم که زنی قرآن تلاوت کند و برای لحظه‌ای برایم؛ ذات باری تعالی. در صوت زنی تجسم بخشیده شد.

در تعالیم فمینیستی مسیحی، دانشمندانی چون الیزابت شوسلر فیورنزا^۶ و الیزابت جانسن^۷؛ به فراوانی درباره به تصویر کشیدن خداوند، آن گونه که در بر دارنده همه چیز است، خصوصاً استفاده از اشکالی، که شامل تجربه‌ای زنانه است، نوشته‌اند.

در اسلام؛ کار دانشمند اسلامی فمینیست / مینه وود^۸ حاکی از ضرورت همین دیدگاه یکنسان است:

«یک متن آسمانی باید بر محدودیت طبیعی زبان گفت‌وگوی بشری استیلا یابد. کسانی که استدلال می‌کنند قرآن نمی‌تواند ترجمه شود؛ معتقدند که رابطه‌ای جدا نشدنی میان زبان عربی و اصل پیام وجود دارد. تمایز جنسیت - یک نقصان ذاتی - ضروری برای گفت‌وگوی انسانی در زبان عربی، مغلوب متن شده است تا هدف خویش از ارشاد همگانی را به انجام برساند».

اما آشنایی با مخاطبان کالیفرنایی، برای نمودن داستان وحی حضرت محمد (ص) توسط فرشته جبرئیل، قطعاً کافی نبود. در نتیجه، به منظور برقراری ارتباط شان با تجربه پیامبر اسلام، می‌دانستم آنها به داستان دیگری که قادر به درک آن هستند؛ نیاز مندند.

دو چالش روبه‌رو بودیم: ۱- چگونه خود او را نشان دهیم؟
۲- چگونه رابطه‌اش با جبرئیل را به تصویر کشیم؟

باز یگر نقش [پوش] حضرت محمد (ص)؛ شخصی ایرانی-آمریکایی بود. او تصویری از حضرت محمد (ص) را به من نشان داد. به رغم عقیده‌ای که می‌گوید نباید تصویری از وی وجود داشته باشد تا تحقیقاتی که انجام دادم، دریافتم بهترین چیزی که در این باره می‌توان گفت آن است که با وجود قوانینی دینی که هنر تصویرگری را ممنوع می‌کنند؛ اما آن قوانین در همه زمان‌ها و در سراسر جهان اسلام اجرا نمی‌شوند.

هدف راستین ما، به تصویرکشیدن حضرت محمد (ص) با رعایت همه احترامی که برای شخصیت او قائلیم، بود. و من معتقدم که ما او را به تصویر کشیدیم. آنچه توسط هنرمند بازیگر - بابک - عینیت بخشیده شد، این است که محمد انسانی است عمیقاً سرشار از نیایش که عبادت‌هایش با تعالی روح از طریق فرشته جبرئیل آشکار می‌شود.

ما جبرئیل را در هیات زن نمایش دادیم. این جبرئیل زن‌نما ممکن است شما را به یاد فرشته‌ای از فرشتگان توتی کوشنر^۱ در آمریکا بیاندازد. فرشته‌ای که به خوبی جان بخشیده شده و به زیبایی موثر است. در ابتدا پیامبر (ص) غرق در وحشتی قابل درک (طبیعی) در برابر این زیبایی و قدرت است. لحظاتی بعد او در شوری (جذبه‌ای) بی‌کران رها می‌شود، آنگاه که شبح چشم‌ها و گوش‌هایش را از درخشش خویش سرشار می‌سازد. هنگامی که به سوره ۱۹ (سوره حضرت مریم) مراجعه می‌کنیم؛ در آیات مربوط به دریافت حضرت مریم از مسیح (ع)؛ حقیقتاً ویژگی‌های صوری سوره ۹۷ را عیناً می‌بینیم. دقیقاً همانند پیامبر اسلام؛ مریم در حال عبادت است که جبرئیل ناگهان بر او ظاهر می‌شود. اکنون این مریم است که غرق در هراس و وحشت است. اما این بار جبرئیل مذکر است. او فریاد می‌زند: «امید است که پرهیزکار باشی».

عکس‌العمل وی به وضوح روشن است؛ عکس‌العمل زنی در حضور مردی خارج از عرف اجتماعی. چنان‌که او نیز همانند حضرت محمد (ص) وحی را درون بدن خویش دریافت می‌دارد.

بشارت - وحی فرشته جبرئیل به حضرت مریم همان داستان دیگر بود که هم در قرآن کریم و هم در انجیل مسیح (ع) آمده است. مایکل سلن شباهتی بین این دو نوع وحی ترسیم می‌کند؛ «تصویر محض در سوره قدر، شب است که به مثابه زنی شخصیت بخشیده شده است. زنی که حامل پیام نبوی از طریق وحی است. این دریافت در شب قدر - حتی در نوع گفتاری که برای توصیف آن استفاده شده - تقریباً همانند دریافت بارداری مسیح (ع) توسط حضرت مریم از طریق وحی است. وحی، آن چنان که آن شب به نامش قدر نامگذاری شده، شب اتفاق افتاده و شاید توسط فرشته‌ای، احتمالاً جبرئیل، ادا شده است.

من به این اندیشیدم که وحی به عنوان یک حقیقت روحی، با قابلیت کافی برای آنکه زن یا مرد باشد؛ چه پی‌آمدی می‌توانست در ذات خود داشته باشد اگر جبرئیل در هیات زنانه بر حضرت محمد (ص) ظاهر می‌شد؟ و اگر هیات مردانه روح بر حضرت مریم تجلی می‌کرد، چه نتیجه‌ای به دست می‌آمد؟

جبرئیل به حضرت محمد (ص) می‌گوید: «بخوان»، اما آنچه احساس نمی‌شود، آن است که این درخواستی محرمانه است. وحی در این حال به یک درخواست بدل شده است، ملتسانه و مهیج. در اینجا؛ نه تنها فرد مؤثر نیست؛ بلکه به نوعی توسط روح تسخیر شده است. در سرود اقبال فرشته جبرئیل به حضرت مریم می‌گوید: «روح بر تو نازل خواهد شد و قدرت خداوند متعال با ملازم امیشگی‌اش تو را در بر خواهد گرفت.» اساساً وحی جبرئیل به حضرت محمد (ص) و مریم، دریافت پیام است. لحظه یا لحظاتی که در آن، ذات خدایی نوع بشر را بارور می‌کند. محمد (ص) حامل پیام الله است و به تلاوت قرآن هستی می‌بخشد و قرآن خود مظهر ربوبیت می‌شود. از دیدگاه مسیحی نیز، مریم توسط خداوند بارور شده و به مسیح (ع) هستی می‌بخشد.

بنابراین، در پرده این تئاتر - رویکردی به قرآن - کوشش خویش را به خلق تصویری همانند بین وحی به حضرت محمد (ص) و حضرت مریم معطوف کردیم.

در روند آفرینش اثرمان، وحی به حضرت محمد (ص)، با

نمان عزیز و همکاران خود که در این راه کوشش و تلاش کرده‌اند، در این کتاب به آن‌ها اشاره شده است. این کتاب به گونه‌ای نوشته شده است که برای هر کس که می‌خواهد در این راه قدمی بردارد، راهنمای خوبی باشد. این کتاب به گونه‌ای نوشته شده است که برای هر کس که می‌خواهد در این راه قدمی بردارد، راهنمای خوبی باشد. این کتاب به گونه‌ای نوشته شده است که برای هر کس که می‌خواهد در این راه قدمی بردارد، راهنمای خوبی باشد.

جبرئیل: آن شب،

الله: آن شب،

جبرئیل: فرشتگان نازل می‌شوند،

محمد(ص): فرشتگان نازل می‌شوند،

الله: روح (جبرئیل) در کنار آنها،

جبرئیل: روح در کنار آنها،

محمد(ص): روح در کنار آنها،

الله: به فرمان پروردگارشان برای انجام هر فرمانی،

محمد(ص): به فرمان پروردگارشان برای انجام هر فرمانی،

الله: صلح! درود (سلام)،

جبرئیل: صلح،

محمد(ص): صلح،

الله: آن وجود دارد (هی... اشاره به ضمیر «هی» در زبان

عربی به معنی او که جانشین اسامی مونت از جمله لیل(شب)

می‌شود.)

جبرئیل: آن وجود دارد،

محمد(ص): آن وجود دارد، صلح وجود دارد،

(به تصویر در آوردن صلح - وحی - شب - روح که حضرت

محمد(ص) آنها را از فرشته‌ای دریافت می‌کند.)

الله: به هنگام،

جبرئیل: به هنگام،

محمد(ص): به هنگام،

الله و جبرئیل: طلوع بامداد،

(بخش ویدیویی خورشید)

بخش صوتی سوره ۹۷: صدای حاج ماریا اولفا...

سوره ۱۹: سوره حضرت مریم - آیات ۱۶ تا ۲۷

بر اساس ترجمه میکائیل سلز

(در هنگام اجرائی این صحنه، همان حرکت‌های نمایشی اجرا

می‌شوند که در سوره قدر به اجرا در آمدند. تنها با تفاوت در

معکوس ساختن جنسیت‌ها.)

کلیه بازیگران: به نام خداوند بخشاینده مهربان.

الله و جبرئیل: و در این کتاب یاد کن،

مریم: مریم را،

الله: آنگاه که از خاندان خویش به مکانی در شرق (مکانی رو

به سوی برآمدن آفتاب) دوری گزید.

مریم: و میان خود و آنان پرده‌ای کشید،

الله: و ما روح خود را نزدش فرستادیم و از روح خویش در

او دمیدیم.

جبرئیل: که چون انسانی تمام بر او نمودار شد.

مریم: از تو به خدای رحمان پناه می‌برم که پرهیزکار

باشی.

جبرئیل: من تنها فرستاده پروردگار تو هستم، آفریننده

مهربان مرا فرستاده است تا تو را پسری پاکیزه بخشم.

مریم: مرا چگونه فرزندی باشد، حال آنکه هیچ بشری به من

دست نزده است و خطایی هم نکرده‌ام.

جبرئیل: پروردگار تو (خداوند رحمان و رحیم) این چنین

گفته است:

الله: این برای ما آسان است. ما آن را برای نوع بشر نشانه‌ای

می‌سازیم و این معجزه‌ای است از جانب ما.

جبرئیل: ما آن را برای نوع بشر آیت قرار خواهیم داد.

مریم: آیتی برای نوع بشر.

جبرئیل: و معجزه‌ای از جانب ما.

مریم: و معجزه‌ای،

(به تصویر در آوردن همان لحظه برای حضرت محمد (ص):

جز آنکه جنسیت‌ها جاب‌جا شده‌اند. اجرای صلح - وحی - شب -

روح که توسط مریم از جانب روح دریافت می‌شود.)

جبرئیل: و فرمان اجرا شد.

مریم: و فرمان اجرا شد،

جبرئیل: و به او آبتن شد،

مریم: و به او آبتن شد،

جبرئیل: او را با خود به مکانی دور افتاده برد.

مریم: و او را برد...

الله: درد زاییدن او را به سوی تنه درخت خرمایی کشاند.

مریم: آرزو می‌کردم پیش از این مرده و از یادها فراموش

شده بودم.

رحمان روزه نذر کرده‌ام و امروز با هیچ بشری نمی‌توانم سخن
گفت.

مریم: و امروز با هیچ بشری نمی‌توانم سخن گفت.
(اکنون مریم متوجه نوزاد خویش شده است).

الله: او کودک خویش را نزد قوم خود برد (به خاطر می‌آورد
که آن کودک؛ نوزاد او بود و نبود).

مریم: او کودک خویش را نزد قوم خود برد.

الله و جبرئیل: آنها گفتند: ای مریم، تو کاری شگفت

کرده‌ای!

الله: و صدایی از زیر او را خواند.

جبرئیل: محزون نباش. پروردگارت، مهربان‌ترین موجودات،

از زیر پای تو جوی آبی روان ساخت.

مریم: جویباری ...

(صدای آب، تصویر ویدئویی آب، برای نمایش تولد)

الله: نخل را بچنجان تا خرمای تازه چیده برایت فرو ریزد.

(مریم آنچه را گفته می‌شود، اجرا می‌کند و جبرئیل نیز او را

یاری می‌دهد.)

الله: پس ای زن؛ بخور و بیاشام و شادمان باش.

جبرئیل: و اگر از آدمیان کسی را دیدی، بگو: برای خداوند

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پانویس ها:

1. August Boal
2. Michael Sells
3. Spirit
4. El Greco
5. Da vinci
6. Alhajjeh Maria Ulf
7. Elizabeth Schussler Fiorenza
8. Elizabeth Johnson
9. Amina Vadud
10. Tony Kushner
11. Bakhtin